

Ko smo ranjenci dan zatem prišli v divizijsko bolnišnico v Novake in se je začel relativen počitek brez pohodov, straž in izvidnic, me je ta smrt še vedno mučila. Spominjala me je smrti prijatelja in spšolca Toneta Brenka, ki je komaj devetnajstleten padel pod nemškimi streli kot talec, spominjala vsakodnevnega umiranja slovenskega človeka v partizanih, taboriščih, izgnanstvu, spominjala na moje bližnje v Ljubljani, obdane z bodečo žico, spominjala na trde vojaške korake po tlaku in brnenje kamionov, ko so se ponoči okupatorji pripravljali na racije. Vse to in vtisi iz tedanjega partizanskega življenja, ki sem ga živel, so se začeli oblikovati v podobo in vtiho-tapljeni v verze, iz katerih je pesem nastala. Pesem brez patetike, bolj resignirana kot ne, umirjena in vdana, postavljena v človeško intimen okvir — skratka, v skladu z mojim občutjem sveta.

Ljubljana, 25. 2. 1981.

Ivan Minatti

Jože
Šmit

Zima v Liki

Ponoči smo prišli čez Velebit
in pod vasjo se tiho v sneg vkopali.
Budi nas dneva prvi medli svit,
pojo nam petelini in rafali.

Široko smo razprli spet oči.
Smo sanjali doslej le o pomladi?
Po mrtvih liških poljih sneg leži —
kje dalmatinski rožni so ogradi!

Pričakal nas je v jarkih zimski čas,
 iz host se smrt nam posmehuje skrita.
 A kaj nam zimska burja, sneg in mraz,
 kaj kri v tem zgodnjem jutru že prelita —

za marčnim jutrom se prismeje maj...
 Tesno zategni pas, tovariš, grêmo!
 Domov grede v spomin na liški kraj
 na prsi prvih si cvetov pripnemo.

Pesem sem napisal konec marca 1945 pred Gospičem v Liki, ko je moja brigada — Peta prekomorska — prispela čez Velebit in se skupaj z drugimi enotami pripravljala na odločilni spopad s sovražnikom. V pesmi sem hotel podati naše razpoloženje, ko smo se po prvi pomladi v Dalmaciji spet znašli v zimi, obenem pa smo vedeli in čutili, da nam zmaga nad sovražnikom odpira pot v Slovenijo, kamor smo nato v pospešenem pohodu tudi pohiteli.

Moje sodelovanje v NOB je bilo kratko in tudi moj partizanski opus ni velik, še posebej ne del, ki se mi je ohranil. Izbrana pesem ni tipična, predstavljam jo predvsem zato, ker je manj znana, a mi kljub temu daje priložnost, da povem, kako se je v tistem času v mojem pesniškem ustvarjanju osebno tesno povezovalo s kolektivnim, obćim. Seveda sem v štirih vojnih letih napisal tudi dōsti čisto osebnega, pa tudi marsikaj za »sprotno rabo«, na primer besedil za mitinge in drugih prigodnic.

Zaradi svojevrstne usode v okupacijskih letih in posebne poti v partizane sem prej spoznal druge jugoslovanske pesnike (npr. Radovana Zogovića) kot pa Bora, Kajuha, Levca, Minattija in celo Franceta Kosmača, ko sva vendar bila gimnazijska sošolca. Nisem vedel za tako bogato slovensko partizansko poezijo, takisto ne za Zupančičev pesniški poziv (Veš, poet, svoj dolg?) zato se je moja partizanska pesem navdihovala predvsem s tem, kar sem doživljal skupaj s svojimi soborci, s katerimi me je vezala tudi predpartizanska preteklost.

O svoji medvojni in partizanski pesmi bi torej dejal, da je bila — tista, ki sem jo hranil ali vsaj želel hraniti — iskrena, doživeta in občutena, a tudi oblikovana po dotlej veljavnih umetniških normah, kajti čemu bi jo sicer pisal? Nihče me ni k temu nagovarjal, nihče usmerjal, nihče tudi posebej ocenjeval. Ocenjevalci so bili predvsem poslušalci na mitingih in bralci naših listov. In lahko rečem, da so jo »povzemali za mano« in me je to spodbujalo, da sem pisal naprej.

Pravkar povedano bi lahko bilo dovolj. Toda prepričan sem, da jubileji niso namenjeni samo proslavljanju, marveč tudi obujanju izkušenj. In pesniška izkušnja medvojnih dni se mi zdi dovolj dragocena, da jo na kratko obnovim.

Predvsem: Zakaj je bila slovenska partizanska kot sploh medvojna pesem tako močno ubrana na kolektivno čustvovanje in umovanje, tako ko-

munikativna? Zato, ker je šlo za goli obstoj vsakega posameznika, tudi pesnika, in je samo skupni boj zagotavljal preživetje. Po drugi strani je bil pičel slovenski narod ogrožen v vsakem posamezniku in so zato skupine, kakršne so že bile, sprejemale tega posameznika, da je večal njihovo število in moč. Ker je bilo trpljenje splošno, hotenje po osvoboditvi vsem skupno, so stiske in želje posameznika stopale v ozadje, oziroma se zlivale v obče, kolektivno. In takšno zlitje je vsekakor prajalo pesem, ki je bila sicer intimna izpoved posameznika, se je pa hkrati ujemala s kolektivnim čutenjem in hotenjem.

Poezija medvojnih let in zlasti še partizanska se nam tako kaže kot izjemen pojav v svetovni književnosti, vreden vnovične proučitve in ocene. Po moje je velika ne samo zaradi umetniških kvalitiet, marveč tudi zato, ker nam je pomagala izbojevati osvobodilni boj. Žal je, na škodo poeziji sploh, nismo prav ocenjevali niti takoj po vojni, ko se je družba institucionirala in začela pesnikom tisto, kar so ji med bojem dajali spontano, iz najglobljega doživetja in prepričanja, po svojih kritikih vsiljevati. Še manj je ta poezija razumljena danes, pa četudi je omogočila desetine plodnih, bogatih pesniških letin. Spričo pretiranega hlastanja za novim blesti njeno sporočilo, ki bi ga želel ob tej priložnosti ponoviti:

Poezija se piše in dojema s srcem.

(1981)
Jože Šmit

Žalostinka

Miha
Klinar

Uboga deklica,
zaman te išče veter
v sivem pepelu.